

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2018 / Vol. XXXVII / 1 / 35-51
Originalni naučni rad
UDK: 343.261-052
159.942

UTICAJ RADNOG ANGAŽOVANJA OSUĐENIH NA DEPRIVACIJU SLOBODE

Vera Petrović*

Goran Jovanić*

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu

Cilj rada je utvrđivanje uticaja radnog angažovanja osuđenih tokom inkarceracije na intenzitet deprivacije slobode. Istraživanje je realizovano u Kazneno-popravnom zavodu Sremska Mitrovica. Uzorak je činilo 113 osuđenih, koji su dobrovoljno pristali da učestvuju u istraživanju. Podaci o deprivaciji slobode su dobijeni primenom Skale deprivacije slobode, dok su socio-demografske, kriminološke i penološke karakteristike prikupljane upitnikom, koji je konstruisan za namene ovog istraživanja. Relijabilnost Skale deprivacije slobode se pokazala na izuzetno visokom nivou (Cronbach's $\alpha=0,92$). Rezultati istraživanja ukazuju da postoji statistički značajna razlika između osuđenih koji su radno angažovani tokom izvršenja zatvorske kazne i osuđenih koji nisu radno angažovani tokom izvršenja zatvorske kazne u odnosu na skor na Skali deprivacije slobode.

KLJUČNE REČI: zatvor / osuđeni / radno angažovanje / deprivacija slobode

---

* E-mail: verapetrovic0101@gmail.com

* E-mail: goxi67@gmail.com

UVOD

Tretman osuđenih u zatvoru podrazumeva različite oblike korektivnog rada, kojima je jedan od krajnjih ciljeva redukcija recidivizma. Zatvore odlikuje prinudni karakter, specifičnost populacije koja skupno izvršava kaznu, nemogućnost uživanja u materijalnim dobrima, nemogućnost slobodnog kretanja i odvojenost od bliskih osoba (Ilić, Jovanić, 2011).

Problemi u zatvorskom sistemu naše zemlje, koji se manifestuju u prenaseljenosti zatvora, nepostojanju specijalizovanih penalnih tretmana, malobrojnosti ili odsustva uskospecijalizovanog licenciranog stručnog osoblja (Jovanić, 2018), simplifikovanosti modaliteta grupnog ili individualnog rehabilitacionog tretmana u zatvoru, kratkoći izrečenih zatvorskih kazni i hronično restriktivnom budžetskom finansiranju, usmerili su penalnu rehabilitaciju ka onim oblicima rada sa osuđenima koji zahtevaju najmanje, a potencijalno mogu da pruže najviše u datim uslovima. Reč je o radnom angažovanju osuđenih tokom boravka na izvršenju kazne zatvora. Upošljavanjem osuđenih u zatvoru nastoji se strukturisati vreme, suzbiti dosada, održati disciplina, obučiti osuđene za različite poslove i održati nivo radnih sposobnosti, kako bi se povećale šanse za zaposlenje u postpenalnom periodu. Ekonomska dobit od rada osuđenih, koja se nastoji ostvariti do nivoa samoodrživosti zatvora, takođe je motivacioni faktor za penalni sistem. Zalaganje na radu, osuđenima pruža mogućnost povoljnijeg tretmana, dobijanja različitih pogodnosti i povećava šanse dobijanja uslovnog otpusta. S obzirom da se uspešna reintegracija najčešće definiše odsustvom recidiva, postoje zalaganja da se reintegrativni uspeh paralelno meri i sagledavanjem kvaliteta saživota osuđenog u zajednici po izlasku. Negativan uticaj u tom procesu primarno ostvaruju stigmatizacija, problemi stanovanja i teškoće u zapošljavanju. Ovi faktori su često povezani, tako da teškoće u jednoj oblasti mogu da doprinesu poteškoćama u drugim domenima (Grossi, 2017). Jedan od načina prevazilaženja problema zapošljavanja osuđenih nakon zatvora je uključivanje u proces rada za vreme izvršenja zatvorske kazne.

Kao neminovne i nerazdvojive posledice izvršenja kazne zatvora javljaju se deprivacije osuđenih, koje mogu ozbiljno da naruše pozitivne efekte zatvorskog tretmana (Jovanić, 2014). Uslovi u zatvorima i deprivacije su daleko od uslova u kojima bi se mogla vršiti priprema za život nakon izvršene zatvorske kazne, a osećanje depriviranosti može u velikoj meri negativno da utiče na kasniji reintegrativni proces (Knežić, 2011), uprkos znatnim finansijskim sredstvima koja država ulaže u zatvorski sistem. Na primer, taj iznos u SAD dostiže sumu od oko 80 milijardi američkih dolara za brigu o više od dva miliona osuđenih u zatvorima (Bagaric, Hunter, Wolf, 2018).

Kako deprivacije predstavljaju otežavajuće faktore koji stoje na putu uspešnog sprovođenja tretmana i ostavljaju negativne posledice na osuđene, utvrđivanje faktora koji doprinose umanjenju osećanja depriviranosti je opravdano i korisno. Jedna od najdominantnijih deprivacija, koja je prisutna kod svih osuđenih u većem ili manjem intenzitetu, je deprivacija slobode (Jovanić, 2007).

Autori koji su se bavili ispitivanjem ove deprivacije, svoja istraživanja su usmerili na utvrđivanje faktora koji doprinose većem odnosno manjem intenzitetu osećanja deprivacije slobode. Pojedini autori navode da osećanje deprivacije slobode zavisi od karakteristika ličnosti i iskustva ranijeg boravka u zatvoru (Morris, 1963; Radovanović, 1989). Veći broj autora je povezivao tip zatvora sa osećanjem deprivacije slobode (Kron, 2011; Mirić, 2017; Nikolić, Radovanović, 1989). Drugi autori ističu da dužina boravka u zatvoru utiče na intenzitet deprivacije slobode (Ilijić, 2012; Jašović, 2000; Radovanović, 1989; Špadijer-Džinić, 1973). Autori Jovanić (2007) i Ilijić (2012) su svojim istraživanjima ustanovili da je deprivacija slobode dominantna deprivacija koja pogađa podjednako sve osuđene bez obzira na socio-demografske, psihološke, kriminološke i penološke karakteristike osuđenih.

Faktori koji su ispitivani navedenim istraživanjima, a koji utiču na intenzitet deprivacije slobode, spadaju u one faktore za koje je moguće samo konstatovati da utiču na veći odnosno manji intenzitet doživljaja deprivacije slobode kod osuđenih, a koji ne mogu biti podložni promeni. Ponekad, i sama lokacija zatvora može otežati boravak i uslove izvršenja zatvorske kazne zbog udaljenosti od naseljenih mesta, nepristupačnog ili čak zatravanog terena (Russel, 2016). U tom smislu pažnju ćemo posvetiti onom dinamičkom faktoru koji zavisi od zatvorske organizacije, motivacije osuđenog i ima pozitivan uticaj na proces penalne rehabilitacije, a to je upravo radno angažovanje osuđenih u zatvoru.

1. RADNO ANGAŽOVANJE OSUĐENIH

Uvažavajući postojanje brojnih faktora koji utiču na pojavu i intenziviranje deprivacije slobode, nameće se logična potreba za istraživanjima koja bi iznalazila faktore inhibiranja te deprivacije. Traga se za odgovorom na pitanje može li se boravak osuđenog u zatvoru, primenom određenog tretmanskog postupka učiniti ponošljivijim, te uticati na ublažavanje osećanja depriviranosti. Radno angažovanje osuđenih se često navodi kao jedan od mogućih odgovora, kao faktor inhibicije deprivacije slobode. Radom osuđenih, preko strukturiranja dnevnih aktivnosti, uticanja na konstruktivno provođenje slobodnog vremena i stvaranja discipline, umnogome se olakšava život osuđenog u zatvoru (Jovanić, 2017). Radno angažovanje ima veći broj pozitivnih efekata na osuđene, te može doprineti uspešnijoj resocijalizaciji i reintegraciji. Međutim, iako je radno angažovanje jedno od prava osuđenog, nisu svi osuđeni radno angažovani tokom izvršenja zatvorske kazne. Stoga je potrebno stvaranje uslova za radno angažovanje svih radno sposobnih osuđenih tokom inkarceracije.

Radno angažovanje osuđenih je već više od dva veka predmet interesovanja i analiza istraživača i državnih zvaničnika, kako zbog ekonomske dobiti za državu i zatvore, tako i zbog pozitivnih uticaja na ponašanje osuđenih tokom izvršenja kazne. U skladu sa razvojem društva, ideja i koncepcija kažnjavanja i izvršenja zatvorske kazne, menjale su se i forme radnog angažovanja osuđenih. U Oburnskom sistemu, osuđeni su radili tokom dana bez mogućnosti komunikacije sa drugima, dok su tokom noći bili u izolaciji (Chappell, 2004). U Pensilvanijskom sistemu, nakon

perioda izolacije, osuđenima je bilo omogućeno da rade u svojim ćelijama (Rothman, 1971). Pojedini autori ističu da rad u zatvoru, tokom izvršenja zatvorske kazne dovodi do sticanja materijalnih sredstava, izgradnje socijalnih odnosa, razvoja discipline, znanja i sposobnosti (Silva, Saraiva, 2016).

Kod osuđenih koji su radno angažovani, postoji rutina i strukturiranje svakodnevnih aktivnosti, pri čemu se razvija odgovornost i samodisciplina. Dodatno, radno angažovanje osuđenih u zatvorima doprinosi i lakšem pronalaženju posla nakon otpusta (Alós, et al., 2015).

Pored dobrobiti za osuđene, radno angažovanje u zatvorima ima pozitivne efekte i po zatvorski sistem, kako zbog ekonomske dobiti, tako i zbog održavanja reda i discipline. Konstruktivnim okupiranjem vremena osuđenih se mogu umanjiti negativne posledice izvršenja zatvorske kazne, a radno angažovanje na taj način doprinosi uspešnoj resocijalizaciji osuđenih (Silva, Saraiva, 2016).

Radu osuđenih posvećena je posebna pažnja u okviru Evropskih zatvorskih pravila (Preporuka REC (2006) 2). Evropskim zatvorskim pravilima se ističe da se rad osuđenih u zatvorima smatra pozitivnim aspektom zatvorskog režima, te da zatvorske vlasti moraju nastojati da obezbede dovoljno korisnog posla za osuđene (Savet Evrope, 2006). Evropskim zatvorskim pravilima je definisano da rad osuđenih tokom izvršenja zatvorske kazne treba da bude što sličniji radu na slobodi, te da osuđeni za takav rad treba da dobijaju određenu materijalnu nadoknadu, zaštitu na radu i vreme za odmor (Savet Evrope, 2006).

Postoje i problemi u ostvarenju ovakvih nastojanja, zbog kojih se insistira na poboljšavanju uslova rada osuđenih i prava koja im pripadaju na osnovu radnog angažovanja u zatvoru. Često je nivo prava po osnovu rada osuđenih znatno niži od prava radnika na slobodi, naročito po pitanju minimalnih zarada, plaćanja prekovremenog rada, nadoknada zbog povreda na radu i radnog staža. Stoga postoje zalaganja da se ta prava približe nivou prava koje bi imali da su radno angažovani na slobodi (Bonsu, 2017).

1.1. Normativno uređenje radnog angažovanja osuđenih u Republici Srbiji

U Republici Srbiji, radno angažovanje je definisano kao pravo osuđenog tokom izvršenja zatvorske kazne. Rad i prava na osnovu rada osuđenih, definisana su Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija¹. Rad osuđenog, kao sastavni deo programa postupanja, mora biti svrsishodan i ne sme biti ponižavajući. Svrha rada je da osuđeni stekne, održi i poveća svoje radne sposobnosti, radne navike i stručno znanje, kako bi mu se omogućili uslovi za uspešnu reintegraciju. Da je rad osuđenih značajan segment tokom izvršenja zatvorske kazne ukazuje činjenica da aktuelne zakonske norme na temeljan i sistematičan način pristupaju definisanju svih segmenata koji se tiču rada osuđenih, a koji se odnose na: svrhu rada, vrstu poslova

---

¹ "Sl. glasnik RS", br. 55/2014

koje osuđeni može obavljati, upošljavanje osuđenih, rad na radnom mestu na kome je osuđeni bio zaposlen pre dolaska na izvršenje zatvorske kazne, radno vreme osuđenih, uračunavanje u radni staž, naknadu za rad, nagradu za rad, raspolaganje naknadom i nagradom za rad, zaštitu na radu i odmore.²

Radno angažovanje osuđenih u zatvorima u Republici Srbiji je bliže definisano Pravilnikom o radu osuđenih lica³. Taj Pravilnik bliže definiše organizaciju rada i radnog angažovanja osuđenih, vrstu poslova na kojima osuđeni može biti angažovan tokom izvršenja zatvorske kazne, rad osuđenih izvan zatvora, obračun naknade za rad, kao i bezbednost i zdravlje na radu.

2. DEPRIVACIJA SLOBODE KAO NEGATIVNA POSLEDICA IZVRŠENJA KAZNE ZATVORA

Radovanović (1989) navodi da je deprivacija slobode opšti naziv za niz teškoća koje osuđeni doživljava kao posledicu činjenice da je izolovan od porodice i društva, te da su mu uskraćena prava koja je imao do dolaska u zatvor. Većina savremenih socioloških i psiholoških istraživanja, opisuju psihološku klimu u zatvoru kao deprivirajuću i frustrirajuću.

Deprivacija slobode postoji kod svih osuđenih i posmatra se kao dvostruko lišavanje. Najpre, kao odvajanje osuđenog od društva koje nastaje zatvaranjem u instituciju, a zatim i ograničavanjem slobode unutar ustanove (Mirić, 2017). Deprivacija slobode je najdominantnija, a ujedno i temeljna deprivacija iz koje proizilaze sve ostale deprivacije. Za većinu osuđenih, gubitak slobode se vezuje za osećanje izolacije i predstavlja deprivaciju koja se najteže podnosi (Ilijić, 2012).

Lišenjem slobode dolazi do kidanja veza sa porodicom, prijateljima i socijalnom sredinom. Osuđeni teško podnose ovu deprivaciju, koja onemogućava uticaj na dešavanja izvan ustanove, a pojačava se moralnim odbacivanjem od strane društva (Špadijer-Džinić, 1973). Izražen osećaj deprivacija kod osuđenih proizvodi brojne negativne reakcije. Neke od njih su stvaranje neformalnog sistema, prizonizacija, viktimizacija i pobune u zatvorima.

O stvaranju neformalnog sistema, kao reakcije na deprivacije govori veći broj autora (Macanović, Kuprešanić, 2016; Mirić, 2017; Radovanović, 1989). Radovanović (1989) navodi da deprivacije doprinose stvaranju jakog neformalnog sistema, koji se suprotstavlja konvencionalnim vrednostima i formalnoj zatvorskoj organizaciji. Članovi neformalnih grupa sabotiraju rehabilitacione programe, te postavljaju ilegalne aktivnosti kao prioritete (Winterdyk, Ruddell, 2010).

Aktuelna istraživanja (Harris, Nakamura, Bucklen, 2018) takođe potvrđuju štetan uticaj zatvorskih interakcija osuđenih, koje proizvode kriminogene uticaje,

---

² "Sl. glasnik RS", br. 55/2014

³ "Sl. glasnik RS", br. 145/2014

poništavajući pozitivne efekte na planu specijalne prevencije, a to se potvrđuje visokim stopama povrata.

Dodatni neželjeni efekat inkanceracije ogleda se u stigmatizaciji osuđenih, koji se izražava u negativnom odnosu javnosti (Petrović, Jovanić, 2017), što utiče na manje povoljne životne ishode osuđenih po izlasku iz zatvora (Jovanić, Petrović, 2017), naročito po pitanju zaposlenja i ostvarivanju dobrih odnosa sa užom socijalnom sredinom (Schnittker, Massoglia, 2015). Slične stavove iznose i drugi autori (Burns, et al., 2017), koji problem vide u nesprenosti poslodavaca da zaposle bivše osuđene, kako zbog restrikcija za zapošljavanje ovih osoba, evidentne diskriminacije po statusu i boji kože (ponekad i udruženo), ali i zbog kulturno-kognitivnih elemenata vezanih za pojam koji označava tu populaciju. Autori ističu (Burns, et al., 2017) da značenje termina "bivši zatvorenik" (sa svim atributima koji se povezuju uz taj termin) varira unutar i između društava, u zavisnosti od kognitivnog i normativnog sadržaja u vezi sa ovom tipizacijom. Nakon izlaska iz zatvora, pripisuje im se određeni stepen krivice za stanje u kome su se našli, a moralni karakter pojedinca vezuje se za očekivanje da ni ovaj put neće uspeti da se integrišu u svet slobode jer su "ponovljeni gubitnici" ("repeat losers") koji zaslužuju prezir (Burns, et al., 2017: 424).

Retributivni stavovi prema osuđenima mogu se ublažiti obrazovanjem i otklanjanjem predrasuda prema osuđenima putem informisanja građana, pa i budućih kreatora kaznene politike i studenata koji se školuju za rad sa populacijom osuđenih (Chen, Einat, 2017). Posledice inkarceracije mogu se manifestovati i pojavom prizonizacije. Pojam prizonizacije je uveden 1940. godine (Clemmer, 1940). Prizonizacija se opisuje kao proces asimilacije osuđenog u zatvorsku kulturu kako bi se suočio sa svakodnevnim deprivacijama. Prizonizacija zavisi od karakteristika osuđenih, karakteristika ustanove i dužine kazne (Farnworth, Munoz, 2009). Klemer (Clemmer, 1940) objašnjava da osuđeni koji se duži vremenski period nalaze u zatvoru postaju udaljeniji od vrednosti i pravila ponašanja koji postoje van zatvora. Prizonizacija za posledicu ima promenu sistema vrednosti, te prihvatanje normi, standarda i preuzimanje obazaca ponašanja dugih osuđenih. Novija istraživanja pokazuju da problem prizonizacije nije izgubio na značaju.

Krespo (Crespo, 2017) u svom istraživanju venecuelanskih zatvora, na osnovu analize četiri uzorka osuđenih iz zatvora, tokom perioda od 2006. do 2009. godine, verifikuje visok nivo prizonizacije, koji je najizraženiji kod konzumenata psihoaktivnih supstanci.

Postojanje deprivacija u zatvorima doprinosi i viktimizaciji osuđenih. Neretko osuđeni mogu pretrpeti viktimizaciju od strane drugih osuđenih koji koriste nelegitimne alternative kako bi zadovoljili potrebe koje su im uskraćene usled deprivacija (Steiner, et al., 2017). U zatvorima se nasilje pojavljuje kada osuđeni bivaju lišeni osnovnih ljudskih prava, potreba i sloboda (Yusuf, 2016). Nasilni obrasci ponašanja se javljaju i intenziviraju u cilju zadovoljenja potreba, koje se, usled deprivirajućih faktora, ne mogu zadovoljiti na legitiman način (Homel, Thomson, 2005).

Kao jedan od razloga pobuna u zatvorima se navode deprivacije osuđenih, odnosno prilagođavanje na zatvorske tegobe (Nikolić, 2008). U lošim zatvorskim uslovima, osuđeni se osećaju depriviranim i frustriranim. Kako navode Marić i Radoman (2001) prema teoriji deprivacija, osuđeni se bune usled loših uslova koji postoje u zatvorima. Ti loši uslovi su izazvani oskudicom, tiranijom i ugnjetavanjima od stane formalnog sistema ili drugih osuđenih.

Trend povećanog zatvaranja i izricanja dugovremenih zatvorskih kazni, oskudna primena nekustodijalnih, alternativnih kazni, kao zamene zatvorskim kaznama (Jovanić, 2016), samo doprinosi prenaseljenosti zatvorskih kapaciteta (Harmon, 2013), umanjuje mogućnosti realizacije adekvatnih i specijalizovanih penalnih tretmana (Jovanić, 2017a), što sveukupno pogoduje intenziviranju deprivacije slobode kod osuđenih.

3. PREDMET, CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja fokusiran je na utvrđivanje uticaja radnog angažovanja na intenzitet deprivacije slobode i određivanje snage tog uticaja u odnosu na uticaj drugih faktora subjektivne i objektivne prirode tokom boravka na izvršenju kazne zatvora.

Ciljevi istraživanja su usmereni na analizu obima radnog angažovanja, dejstva radnog angažovanja na redukciju depriviranosti i snage uticaja radnog angažovanja u sklopu niza faktora na deprivaciju slobode.

4. METODE RADA

4.1. Instrumenti

U istraživanju je korišćena Skala deprivacije slobode, koja se sastoji od 73 pitanja. Minimalan skor koji se može ostvariti na Skali iznosi 73 poena, a maksimalan skor iznosi 365 poena. Veći skorovi na Skali pokazuju viši nivo depriviranosti osuđenih. Jovanić (2007), koristeći Skalu deprivacije slobode, skorove deli u tri grupe odgovora (prema trećinama teorijski mogućih postignuća skorova), koji podrazumevaju tri nivoa depriviranosti. Prema tome nizak nivo depriviranosti imaju ispitanici koji na skali deprivacije postižu skor do 120 poena. Povišen nivo depriviranosti postoji ukoliko je ostvaren skor od 121 do 240, dok skorovi preko 241 ukazuju na visok nivo depriviranosti (Jovanić, 2007).

Pored Skale deprivacije slobode, osuđeni su anketirani i opštim upitnikom, koji je konstruisan operacionalno za namene ovog istraživanja, a koji se sastoji od varijabli koje su vezane za osnovne socio-demografske, kriminološke i penološke karakteristike osuđenih.

4.2. Uzorak istraživanja

Istraživanje je realizovano u Kazneno-popravnom zavodu Sremska Mitrovica, u februaru mesecu 2018. godine. Osuđeni koji su činili uzorak istraživanja bili su pismeni i razumeli su srpski jezik. Pored toga, u uzorak nisu ušli osuđeni koji su se nalazili u prijemnom odeljenju, odnosno oni osuđeni za koje, u vreme sprovođenja istraživanja, nije donešena odluka o programu postupanja. U uzorak su ušli samo oni osuđeni koji su dobrovoljno pristali da učestvuju u istraživanju u skladu sa etičkim načelima ove vrste istraživanja. Na osnovu postavljenih kriterijuma, uzorak istraživanja je činilo 113 osuđenih.

U odnosu na starosnu strukturu, uzorak istraživanja su činili osuđeni od 19 do 68 godina ($AS=36,44$, $SD=9,72$). Osobe koje su činile uzorak istraživanja su osuđene na kaznu zatvora u rasponu od 14 do 360 meseci ($AS=81,48$, $SD=58,23$). U strukturi uzorka dominiraju osuđeni sa završenom srednjom školom (62,9%). Nakon toga, 28,3% osuđenih ima završenu osnovnu školu; 6,2% višu školu odnosno fakultet, dok je najmanji udeo osuđenih sa nezavršenom osnovnom školom, kojih ima 2,7%.

Pre dolaska na izvršenje zatvorske kazne, 61,1% ispitivanog uzorka je bilo radno angažovano. U ispitivanom uzorku 41,6% osuđenih je ranije bilo osuđivano na kaznu zatvora, dok je 58,4% osuđenih prvi put bilo u zatvoru. Najveći broj ranije izrečenih kazni zatvora bio deset ($AS=1,18$, $SD=1,84$). U strukturi izvršenih krivičnih dela dominiraju krivična dela protiv imovine (42,5%). Nakon toga, 31,9% osuđenih su učinioci krivičnih dela protiv zdravlja ljudi, dok je 13,3% osuđenih izvršilo krivična dela protiv života i tela. Ostala krivična dela se pojavljuju sporadično i to: krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građana (1,8%), polne slobode (0,9%), privrede (1,8%), bezbednosti javnog saobraćaja (0,9%), javnog reda i mira (1,8%), službene dužnosti (0,9%) i čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (4,4%).

Najveći broj osuđenih koji su činili uzorak razvrstan u zatvoreno odeljenje i to u V2 grupu (35,4%), zatim 28,3% osuđenih se nalazi u V1 tretmanskoj grupu. U poluotvorenom odeljenju se nalazi 34,5% osuđenih, dok su svega dva osuđena razvrstana u otvoreno odeljenje i to u A2 grupu. U vreme sprovođenja istraživanja, veći deo osuđenih tokom izvršenja zatvorske kazne nije bilo radno angažovano (62,8%), dok je oko trećine osuđenih (37,2%) radno angažovano tokom izvršenja zatvorske kazne.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

5.1. Distribucija skorova i metrijske odlike Skale deprivacije slobode

Reliabilnost primenjenog instrumenata procene u našem istraživanju se pokazala na izuzetno visokom nivou (Cronbach's $\alpha = 0,92$). Kako bi smo utvrdili diskriminativnost skale, odnosno kako bi smo utvrdili da li empirijska raspodela statistički značajno odstupa od normalne raspodele, koristili smo Kolmogorov-

Smirnov test. Na osnovu podataka dobijenih putem Kolmogorov-Smirnov testa, zaključuje se da distribucija mera dobijena na uzorku statistički značajno ne odstupa od modela normalne raspodele ($K-S Z=0,65, p=0,78$).

Kada posmatramo skor deprivacije slobode kod osuđenih u našem istraživanju, zapaža se da se on kreće od 137 do 332 ($AS=233,84, SD=39,44$). Uvažavajući postupak razvrstavanja skorova na Skali deprivacije slobode (Jovanić, 2007), osuđeni su razvrstani u kategorije u zavisnosti od toga da li je kod njih procenjen nizak, povišen ili visok nivo deprivacije. Distribucija osuđenih prema nivou deprivacije prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela 1. Nivo deprivacije slobode kod osuđenih

Nivo deprivacije	Br.	%
Povišen	66	58,4
Visok	47	41,6
Ukupno	113	100,0

Na osnovu prikazanih podataka zapaža se da kod svih osuđenih postoji povišen (58,4%) odnosno visok (41,6%) skor na Skali deprivacije slobode. Na osnovu prikazanih podataka, zapaža se da ne postoje osuđeni kod kojih je procenjen nizak nivo deprivacije slobode.

5.2. Uticaj radnog angažovanja osuđenih na deprivaciju slobode

U Tabeli 2 su prikazani deskriptori raspodele skorova na Skali deprivacije slobode za poduzorke ispitanika koji su radno angažovani tokom izvršenja zatvorske kazne (42) i onih osuđenih koji tokom izvršenja zatvorske kazne nisu radno angažovani (71), kao i rezultati testa značajnosti razlika njihovih proseka.

Tabela 2. Razlike između osuđenih koji su radno angažovani i koji nisu u odnosu na skor na skali deprivacije

Radno angažovanje u zatvoru	Broj	AS	SD	SE _M	t	df	p
Jeste radno angažovan	42	222,76	41,52	6,41	2,34	111	0,02
Nije radno angažovan	71	240,39	36,90	4,38			

Na osnovu prikazanih podataka zapaža se da postoji statistički značajna razlika ($t=2,34, df=111, p=0,02$) između osuđenih koji su radno angažovani tokom izvršenja zatvorske kazne i osuđenih koji nisu radno angažovani tokom izvršenja zatvorske kazne, u odnosu na skor na Skali deprivacije slobode. Na osnovu proseka na Skali deprivacije slobode zaključuje se da su osuđeni koji su tokom izvršenja zatvorske kazne bili radno angažovani ($AS=222,76, SD=41,52$) imali statistički značajno niže skorove u odnosu na osuđene koji tokom izvršenja zatvorske kazne nisu bili radno angažovani ($AS=240,39, SD=36,90$).

5.3. Rezultati višestruke regresione analize

Kako bi se što bolje objasnio uticaj radnog angažovanja osuđenih u zatvoru na skor na Skali deprivacije slobode, kao i uticaj drugih faktora iz zatvorske sredine, konstruisan je regresioni model. U tom modelu kao kriterijum je posmatran skor na Skali deprivacije slobode.

Kao prediktori su uzete sledeće varijable: broj dece, dužina izrečene kazne zatvora, vreme provedeno na izvršenju zatvorske kazne, broj ranije izrečenih kazni zatvora, radno angažovanje tokom izvršenja zatvorske kazne i tretmanska grupa u koju je osuđeni raspoređen. Ovakav odabir prediktorskih varijabli je napravljen vodeći se argumentacijom većeg broja autora koji su ukazivali da ove varijable utiču na intenzitet osećaja deprivacije slobode (Flanagan, 1980; Ilijić, 2012; Jašović, 2000; Morris, 1963; Radovanović, 1989; Stevanović, 2006; Špadijer-Džinić, 1973).

Kako je varijabla tretmanska grupa u koju je osuđeni raspoređen kategoričke prirode, raščlanjena je na veći broj varijabli, koristeći postupak dummy kodiranja. Ovakvim postupkom, varijabla tretmanska grupa je raščlanjena u pet varijabli, s obzirom da nije bilo osuđenih koji bi pripadali A1 kategoriji (A2/B1/B2/V1/V2).

Rezultati višestruke regresione analize pokazuju da se skupom prediktorskih varijabli, može objasniti varijansa njihovog skora na Skali deprivacije slobode. Ipak, treba imati u vidu da varijacije prediktorskih varijabli mogu da objasne samo mali deo varijacija kriterijumske varijable ($F = 3,100$, $df_1 = 9$, $df_2 = 103$, $p = 0,002$, korigovani $R^2 = 0,144$). Osobine prediktora u regresionom modelu date su u sledećoj tabeli.

Tabela 3. Doprinos prediktora u objašnjenju intenziteta deprivacije slobode

	B	SE	B	T	R _o	R _p	R _{sp}
DUŽINA KAZNE	-0,15	0,09	-0,22	-10,59	-0,11	-0,16	-0,14
BROJ RANIJE IZREČENIH KAZNI	-0,87	20,01	-0,04	-0,43	0,06	-0,04	-0,04
BROJ DECE	40,47	30,51	0,12	10,27	0,16	0,13	0,11
VREME PROVEDENO U ZATVORU	0,02	0,16	0,02	0,12	-0,10	0,01	0,01
RADNO ANGAŽOVANJE	-260,78	90,36	-0,33	-20,86**	-0,28	-0,27	-0,25
A2 GRUPA	-150,55	380,52	-0,04	-0,40	0,03	-0,04	-0,04
B1 GRUPA	-250,37	120,22	-0,24	-20,08*	-0,19	-0,20	-0,18
V1 GRUPA	-310,02	120,76	-0,36	-20,43*	-0,18	-0,23	-0,21
V2 GRUPA	-10,15	120,63	-0,01	-0,09	0,27	-0,01	-0,01

Napomena: B – nestandardizovani regresioni koeficijent; SE – standardna greška; β – standardizovani regresioni koeficijent; t – vrednost t količnika; * $p < .05$, ** $p < .01$; r_o – korelacija nultog reda između prediktora i kriterijuma, r_p – parcijalna korelacija; r_{sp} – semiparcijalna korelacija.

Kao što se može videti iz tabele, ukupno tri prediktora pokazuju nezavistan doprinos objašnjenju kriterijuma: radno angažovanje tokom izvršenja zatvorske kazne ($\beta = -0,33$, $p < 0,01$), kada je u pitanju tretmanska grupa, to su B1 ($\beta = -0,24$, $p < 0,05$) i V1 tretmanska grupa ($\beta = -0,36$, $p < .05$), koja ujedno ima i najveći parcijalni doprinos objašnjenju intenziteta skora na skali deprivacije slobode.

Na osnovu korelacije nultog reda između prediktora i kriterijuma zapažamo da je veza između skora na Skali deprivacije slobode i radnog angažovanja osuđenih

najjača ($r_0 = -0,28$). Parcijalna korelacija, kada se sve ostale prediktorske varijable drže konstantnim, najjača je između skora na Skali deprivacije slobode i radnog angažovanja osuđenih.

Nešto niža parcijalna korelacija je prisutna kada se posmatraju druge dve prediktorske varijable koje su ostvarile statistički značajni uticaj. Zapažamo da je korelacija nultog reda viša od parcijalne, posmatrano za prediktorsku varijablu radno angažovanje u zatvoru. Sa druge strane, parcijalna korelacija je veća od korelacije nultog reda kod preostale dve varijable koje su ostvarile statistički značajan uticaj.

6. DISKUSIJA

Sprovedenim istraživanjem se nastojao utvrditi uticaj radnog angažovanja osuđenih tokom izvršenja zatvorske kazne na intenzitet deprivacije slobode. Dodatno, fokus je bio i na analizi uticaja radnog angažovanja u sklopu drugih faktora koji doprinose osećanju deprivacije slobode.

Rezultati ovog istraživanja uklapaju se u saznanja prethodnih istraživanja (Ilijić, 2012; Jovanić, 2007, Radovanović, 1989; Špadijer-Džinić, 1973) u kojima se govori da je zatvor, kao institucija, okruženje u kome se osuđeni osećaju deprivirano, naročito pogođeni nedostatkom slobode kretanja i odvojenošću od porodice i bližnjih. Intenzitet deprivacije slobode tada, pa i sada, u ovom istraživanju, pokazuje da su osuđeni u značajnoj meri pogođeni ovim osećanjem.

Skor deprivacije slobode kod osuđenih u našem istraživanju se kreće od 137 do 332 ($AS=233,84$, $SD=39,44$), odnosno ukazuje na povišenu depriviranost većine (58,4%), dok 41,6% osuđenih iskazuje visoku depriviranost (skor preko 241 na skali). Ovako izražena depriviranost stvara mogućnost da se osuđeni udruže u neformalni sistem (Radovanović, 1989), nastojeći da se adaptiraju na postojeću situaciju i van formalnog sistema zadovolje svoje potrebe koje im režim izvršenja zatvorske kazne ograničava ili uskraćuje.

Dodatna opasnost leži u radnom neangažovanju osuđenih koja, usled dokolice, povećava mogućnost udruživanja u neformalni sistem (Jovanić, 2017) i doprinosi učestalosti štetnih interakcija između osuđenih (Harris, Nakamura, Bucklen, 2018). Zapaža se da u našem uzorku dominiraju osuđeni koji, tokom izvršenja zatvorske kazne, nisu radno angažovani, a kojih ima 62,8%, dok je oko trećine osuđenih (42) radno angažovano tokom izvršenja zatvorske kazne.

Poznata je činjenica da što je više izražena deprivacija, manje je efikasna penalna rehabilitacija (Jovanić, 2007). Stoga je bilo uputno ispitati u kojoj meri radna angažovanost može da ublaži deprivaciju slobode. Dodatno pitanje u tom pravcu se nametalo oko snage uticaja radne angažovanosti i drugih faktora zatvorske sredine na intenzitet deprivacije slobode.

U nameri da se detaljnije objasni priroda tog uticaja konstruisan je regresioni model. Kao kriterijum je posmatran skor na Skali deprivacije slobode, a kao prediktori su uzete varijable: broj dece, dužina izrečene kazne zatvora, vreme provedeno na

izvršenju zatvorske kazne, broj ranije izrečenih kazni zatvora, radno angažovanje tokom izvršenja zatvorske kazne i tretmanska grupa u koju je osuđeni raspoređen.

Rezultati višestruke regresione analize pokazali su da se navedenim skupom prediktorskih varijabli može objasniti varijansa njihovog skora na Skali deprivacije slobode, ali da varijacije prediktorskih varijabli mogu da objasne samo mali deo varijacija kriterijumske varijable ($F = 3,100$, $df1 = 9$, $df2 = 103$, $p = 0,002$, korigovani $R^2 = 0,144$).

Tri prediktora pokazala su nezavistan doprinos objašnjenju kriterijuma i to radno angažovanje tokom izvršenja zatvorske kazne ($\beta = -0,33$, $p < 0,01$), B1 ($\beta = -0,24$, $p < 0,05$) i V1 tretmanska grupa ($\beta = -0,36$, $p < .05$). Tretmanska grupa sa manjim stepenom posebnih prava i pogodnosti ujedno ima i najveći parcijalni doprinos objašnjenju intenziteta skora na Skali deprivacije slobode.

Dobijeni podaci su u skladu sa nalazima većeg broja autora koji su isticali da tip odeljenja, odnosno tretmanske grupe utiče na deprivaciju slobode (Jašović, 2000; Radovanović, 1989; Stevanović, 2006). Pored toga, otvorena, poluotvorena i zatvorena odeljenja se razlikuju po nivou proširenih prava i pogodnosti, koja su definisana Pravilnikom o tretmanu, razvrstavanju i naknadnom razvrstavljanju osuđenih lica (Sl. glasnik RS, br. 66/15). Vrsta i intenzitet proširenih prava i pogodnosti se smanjuje što je grupa, u koju je osuđeni razvrstan, restriktivnija. Stoga, doprinos tretmanske grupe intenzitetu deprivacije slobode se može objasniti činjenicom da pogodniji tretman, u nekom smislu boravak u zatvoru čini podnošljivijim, što se odražava i na osećaj depriviranosti koji je prisutan kod osuđenih.

Podaci da radno angažovanje osuđenih utiče na intenzitet deprivacije slobode, posmatrano kako samostalno tako i u interakciji sa drugim faktorima, potvrđuju dosadašnja saznanja o pozitivnom uticaju radnog angažovanja osuđenih na bolje strukturisanje vremena koje provode na izvršenju zatvorske kazne (Jovanić, 2017).

Uticaj radnog angažovanja osuđenih na redukciju deprivacije slobode, može se dovesti u vezu sa činjenicama da zaokupljenost radom, pripremanje za radne aktivnosti, odmorom nakon rada i napredovanjem u ovladavanju radnim veštinama, doprinosi većem samopouzdanju, povećava nivo sposobnosti i veština osuđenog (Jovanić i Žunić- Pavlović, 2006), otklanja dosadu i redukuje izolaciju (Haney, 2010), a ujedno pruža veće šanse da se stečene veštine iskoriste u fazi postpenalne reintegracije osuđenih (Lacity, Rottman & Carmel, 2014).

Ostali faktori koji su uvedeni u regresioni model, nisu ostvarili parcijalni doprinos intenzitetu deprivacije slobode, iako postoje stanovišta da dužina izrečene zatvorske kazne, recidivizam, roditeljstvo i vreme provedeno u zatvoru utiču na intenzitet deprivacije slobode. Tako na primer, Flanagan (Flanagan, 1980) ukazuje na činjenicu da osuđeni na duže zatvorske kazne imaju izraženije deprivacije, jer usled dužeg boravka u zatvoru osećaju nedostatak društvenog života i gubitak odnosa sa porodicom i prijateljima. Kidanje veza sa decom, veći broj autora navodi kao faktor koji pojačava intenzitet deprivacije slobode (Flanagan, 1980; Ilijić, 2012; Špadijer-Džinić, 1973). Takođe, Moris (Morris, 1963) i Radovanović (1989) su ukazivali na

činjenicu da recidivisti i primarno osuđeni, na različite načine doživljavaju deprivaciju slobode, odnosno da je intenzitet deprivacije slobode izraženiji kod osuđenih penalnih recidivista.

Sprovedeno istraživanje ima određena ograničenja, koja se pre svega manifestuju u odabiru uzorka osuđenih, po principu dobrovoljnosti za učešće. Pored toga, činjenica da su u uzorak ušli samo oni osuđeni koji su pismeni i koji razumeju srpski jezik, u izvesnom smislu onemogućava generalizaciju rezultata, jer su na taj način isključeni osuđeni sa niskim nivoom pismenosti i oni koji nisu imali volju da učestvuju u istraživanju, što je moglo imati za posledicu možda i drugačiji istraživački rezultat. Dodatno, niži nivo obrazovanja i pismenosti utiče i na radno angažovanje osuđenih, koji i kada se uposle u zatvoru, rade na jednostavnijim, manje vrednovanim poslovima koji ne zahtevaju poznavanje zanatskih ili specijalizovanih znanja i veština. U tom smislu, preporuka za buduća istraživanja ovog tipa, mogla bi biti upotreba intervju sa nepismenim ili polu-pismenim osuđenim, čime bi se omogućilo da se i oni izjasne o istraživačkom problemu.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Istraživanjem se nastojalo utvrditi da li radno angažovanje osuđenih tokom izvršenja zatvorske kazne utiče na smanjenje doživljaja deprivacije slobode. Pre svega bitno je napomenuti da iako je radno angažovanje u Republici Srbiji definisano kao pravo osuđenog, činjenica da svega oko jedne trećine osuđenih ostvaruje to pravo, ukazuje na neadekvatno koncipiranje zatvorskog tretmana i organizovanje vremena osuđenih. Radno angažovanje osuđenih, koje je zakonskim normama definisano kao pravo, u ovom slučaju više izgleda kao privilegija manjeg broja osuđenih. Nemogućnost zatvora da uposli sve osuđene i njihove neadekvatne stručne i obrazovne kompetencije, u izvesnoj meri utiču na ovakvu situaciju. Niz negativnih efekata koje nosi kazna zatvora, nastoje se tretmanskim procesom ublažiti, kako bi šanse za promenu osuđenog i uspešnu socijalnu reintegraciju bile bolje. Deprivacija slobode je jedna od negativnih posledica izvršenja zatvorske kazne koja je pristuna kod svih osuđenih u većem ili manjem intenzitetu, a koja doprinosi brojnim problemima. Stoga je od suštinske važnosti utvrditi da li postoje mehanizmi kojima bi se ova vrsta deprivacije mogla ublažiti.

Na osnovu rezultata našeg istraživanja potvrđeno je da radno angažovanje osuđenih tokom izvršenja kazne zatvora utiče na smanjenje doživljaja deprivacije slobode. Osuđeni koji su tokom izvršenja zatvorske kazne bili radno angažovani, imali su statistički značajno niže skorove na Skali deprivacije slobode u odnosu na osuđene koji tokom izvršenja zatvorske kazne nisu bili radno angažovani. Dodatno, regresioni model koji je konstruisan, ukazuje na činjenicu da, pored radnog angažovanja, značajan uticaj ima i tretmanska grupa u koju je osuđeni raspoređen. Iako je parcijalni doprinos radnog angažovanja u regresionom modelu niži od parcijalnog doprinosa od V1 tretmanske grupe i neznatno veći od parcijalnog doprinosa B1 grupe, ipak je bitno napomenuti da uticaj radnog angažovanja osuđenih na skor na

Skali deprivacije slobode ostaje statistički značajan i kada se posmatra zajedno sa drugim faktorima, za koje je ukazivano da utiču na intenzitet deprivacije slobode.

Kako do sada nisu rađena istraživanja koja bi se bavila uticajem radnog angažovanja na deprivaciju slobode, dalja istraživanja bi valjalo usmeriti na sveobuhvatnije ispitivanje ove problematike. Nesporno je da radno angažovanje ima višestruke pozitivne efekte za osuđene, te da utiče na smanjenje intenziteta deprivacije slobode. Stoga je potrebno usmeriti resurse na stvaranje mogućnosti za radno angažovanje što većeg broja osuđenih tokom izvršenja zatvorske kazne, kao i na profesionalno osposobljavanje osuđenih bez potrebnih stručnih kompetencija kao preduslova za radno angažovanje.

LITERATURA

- (1) Alós, R., Esteban, E., Jódar, P., & Miguélez, F. (2015). Effects of prison work programmes on the employability of ex-prisoners. *European Journal of Criminology*, 12(1), Pg. 35-50.
- (2) Bagaric, M., Hunter, D., & Wolf, G. (2018). Technological Incarceration and the End of the Prison Crisis. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 108(1), Pg.73-135.
- (3) Bonsu, J. (2017). A Strike Against the New Jim Crow. *Dissent* (00123846), Winter 2017, 64(1), Pg. 64-68.
- (4) Burns, P., Nyland, C., Cooney, R., & Shapper, J. (2017). Moral shocks and small wins, Encouraging firms based in liberal societies to behave integratively towards former prisoners. *Punishment & Society*, 19(4), Pg. 417-439.
- (5) Chappell, C. A. (2004). Post-secondary correctional education and recidivism: A meta-analysis of research conducted 1990-1999, *Journal of Correctional Education*, 55(2), Pg. 148-169.
- (6) Chen, G., & Einat, T. (2017). To Punish or Not to Punish-That Is the Question: Attitudes of Criminology and Criminal Justice Students in Israel Toward Punishment. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 61(3), Pg. 347-367.
- (7) Clemmer, D. (1940). *The Prison Community*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- (8) Crespo, F. (2017). Effects of imprisonment: A review of prisonization measures in Venezuela. *Revista Criminalidad*, 59(1), Pg. 77-94.
- (9) Farnworth, L., & Munoz, J. P. (2009). An occupational and rehabilitation perspective for institutional practice. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 32(3), Pg. 192-198.
- (10) Flanagan, T. J. (1989). Prison Labor and Industry. In L. Goodstein, & D. MacKenzie (Ed.), *The American Prison – Issues in Research and Policy*. New York, N.Y.: Plenum Publishing Co. Pg. 135-163.
- (11) Grossi, L. M. (2017). Sexual offenders, violent offenders, and community reentry: Challenges and treatment considerations. *Aggression and Violent Behavior*. 34, 59-67. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.04.005>
- (12) Haney, L. (2010). Working through mass incarceration: Gender and the politics of prison labor from east to west. *Signs*, 36(1), 73-97.
- (13) Harris, H. M., Nakamura, K., & Bucklen, K. B. (2018). Do Cellmates Matter? A Causal Test of The Schools of Crime Hypothesis with Implications for Differential Association and Deterrence Theories. *Criminology*, 56(1), Pg. 87-122.
- (14) Harmon, M. (2013). “Fixed” Sentencing: The Effect on Imprisonment Rates Over Time. *Journal of Quantitative Criminology*, 29, Pg. 369-397.

- (15) Homel, R., & Thomson, C. (2005). Causes and prevention of violence in prisons. In: S. O'Toole & S. Eyland (Eds.), *Corrections criminology*. Sydney: Hawkins Press, Pg. 101-108.
- (16) Ilić, Z., i Jovanić, G. (2011). *Zatvor i/ili sloboda pod nadzorom - Stanje i perspektive osuđenih lica u Srbiji*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- (17) Ilijić, Lj. (2012). *Demografska, sociopsihološka, kriminološka i penološka svojstva osuđenih kao činioci zatvorskih deprivacija*. Magistarska teza. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- (18) Jašović, Ž. (2000). *Penološka andragogija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (19) Jovanić, G. (2007). *Negativne posledice izvršenja kazne zatvora*. Magistarska teza. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- (20) Jovanić, G. (2014). (Ne)sigurnost u zatvoru. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 13(2), str. 141-172.
- (21) Jovanić, G. (2016). Alternativne sankcije u neonatalnom inkubatoru. U: N. Macanović (Ur.), *Zbornik radova "Probacija i alternativne krivične sankcije – mogućnosti i perspektive"*, (str. 8-23). Banja Luka: Centar modernih znanja.
- (22) Jovanić, G. (2017). *Kazni, zatvori, zaposli*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- (23) Jovanić, G. (2017a). Mogućnosti primene specijalizovanih penalnih tretmana prema seksualnim prestupnicima. U: J. Petrović i G. Jovanić (ur.), *Zbornik radova "Društvene devijacije, anomija društva i posljedice"*, (str. 21-30). Banja Luka: Centar modernih znanja.
- (24) Jovanić, G. (2018). Penalni tretman nasilnika. U J. Petrović i G. Jovanić (ur.), *Zbornik radova "Ne nasilju – jedinstven društveni odgovor"*, (str. 21-32). Banja Luka: Centar modernih znanja.
- (25) Jovanić, G., i Petrović, V. (2017). Inkluzija osuđenih po izlasku na slobodu. U: M. Đorđević i I. Sretenović (Ur.), *Zbornik rezimea V stručno-naučni skup sa međunarodnim učešćem "Aktuelnosti u edukaciji i rehabilitaciji osoba sa smetnjama u razvoju"*, (str.28). Beograd: Resursni centar za specijalnu edukaciju.
- (26) Jovanić, G., i Žunić-Pavlović, V. (2006). Savremene forme obrazovanja odraslih osuđenih lica. *Beogradska defektološka škola*, (3), str. 143-152.
- (27) Knežić, B. (2011). Zatvorska kazna: Represija i/ili resocijalizacija. U: L. Kron, i B.Knežić, (Ur.) *Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 327-339
- (28) Lacity, M., Rottman, J. W., & Carmel, E. (2014). Impact Sourcing: Employing Prison Inmates to Perform Digitally-enabled Business Services. *Communications of the Association for Information Systems*, 34(1), 913-932.
- (29) Macanović, N., i Kuprešanin, J. (2016). *Položaj zavisnika u neformalnom sistemu penalnih ustanova u Republici Srpskoj. Kriminalističke teme*, 16(1-2), str. 33-42.
- (30) Marić, B., i Radoman, M. (2001). *Pobune u zatvorima Srbije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (31) Mirić, F. (2017). Criminogenic Influence of Penitentiary Institutions. *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, 15(1), str. 37-44.
- (32) Morris, T. (1963). *A sociological Study of an English Prison*. London: Routledge and Kagen Paul.
- (33) Nikolić, Z. (2008). Prenaseljenost srpskih zatvora – problemi i moguće posledice. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 27(1/2), str. 255-265.
- (34) Nikolić, Z., i Kron, Lj. (2011). Totalne ustanove i deprivacije. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 30(1-2), str. 119-136.

- (35) Petrović, V., i Jovanić, G. (2017). Stavovi građana prema osuđenima u zatvoru. U: M. Đorđević i I. Sretenović (Ur.), *Zbornik rezimea V stručno-naučni skup sa međunarodnim učešćem "Aktuelnosti u edukaciji i rehabilitaciji osoba sa smetnjama u razvoju"*. (str. 31). Beograd: Resursni centar za specijalnu edukaciju.
- (36) Pravilnik o radu osuđenih lica. Službeni glasnik RS. (2014). 145/14.
- (37) Pravilnik o tretmanu, razvrstavanju i naknadnom razvrstavljanju osuđenih lica. (2015). Sl. glasnik RS, br. 66/15
- (38) Radovanović, D. (1989). *Psihički i psihosocijalni problemi resocijalizacije odraslih osuđenika – studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Defektološki fakultet.
- (39) Russel, K.D. (2016). Cruel and Unusual Construction: The Eight Amendment as a Limit on Building Prisons on Toxic Waste Sites. *University of Pennsylvania Law Review*, 165, 741.
- (40) Rothman, D. (1971). *The Discovery Of The Asylum: Social Order And Disorder In The New Republic*. Boston: Little Brown.
- (41) Savet Evrope. (2006). *Evropska zatvorska pravila*. Beograd.
- (42) Schnittker, J., & Massoglia, M. (2015). A Sociocognitive Approach to Studying The Effects of Incarceration. *Wisconsin Law Review*, 2015(2), str. 349-37.
- (43) Silva, C. L., & Saraiva, L. A. (2016). Alienation, segregation and resocialization: Meanings of prison labor. *Revista de Administração*, 51, Pg. 366–376.
- (44) Steiner, B., Ellison, J.M., Butler, H.D., & Cain, C. M. (2017). The impact of inmate and prison characteristics on prisoner victimization. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(1),Pg.17-36.
- (45) Stevanović, Z. (2006). Iskustva u primeni tretmana u otvorenim zatvorima u Srbiji. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 25(1-2), str. 117-142.
- (46) Špadijer-Džinić, J. (1973). *Zatvoreničko društvo*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (47) Winterdyk, J., & Ruddell, R. (2010). Managing prison gangs: Results from a survey of US prison systems. *Journal of Criminal Justice*, 38(4), Pg. 730-736.
- (48) Yusuf, I. (2016). The Phase of Aggressive Behavior, Deprivation among the Inmates Age Group of Nigerian Prisons: A Survey of Sokoto Central Prison. *Journal of Educational, Health and Community Psychology*, 5(2), Pg. 16-30. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. Službeni glasnik RS. (2014). 55/14.

INFLUENCE OF WORKING ENGAGEMENT OF THOSE CONVINCED TO DEPRIVATION OF FREEDOM

The aim of this paper is to determine the influence of working engagement of convicts in the course of incarceration on the intensity of deprivation of freedom. The research was conducted in Detention and Rehabilitation Center Sremska Mitrovica. The specimen consisted of 113 convicts who volunteered to participate in the research. The data on deprivation of freedom was obtained by applying Freedom deprivation Scale, whereas social-demographic, criminal and penal characteristics were collected by the means of a questionnaire custom made for the purpose of this research. Freedom deprivation scale reliability was determined to be on a very high level (Cronbach's $\alpha=0,92$). The results of the research indicate the existence of statistically significant difference between the convicts who were engaged in work in the course of their prison sentence and those who were not in the means of the Freedom deprivation scale score.

KEY WORDS: prison / convicts / work engagement / deprivation of freedom